

Muhamed Škrgić

Pedagogical Faculty of the University of Bihać, Bosnia and Herzegovina

Uniwersytet w Bihaciu, Bośnia i Hercegowina

Instytut Pedagogiki

Počeci razumijevanja motivacije u djelima Jana Amosa Komenskog

The beginnings of understanding of motivation
in the works of John Amos Comenius

Początki rozumienia motywacji
w twórczości Jana Amosa Komeńskiego

Sažetak

Namjena ovog članka jeste pokazati ima li u djelima Jana Amosa Komenskog početnih razumijevanja motivacije. Istraživanjem odgovarajuće literature došli smo do spoznaje da postoje značajni počeci razumijevanja motivacije, te da je sam Komenski autonomna i stvaralačka osoba koja je i svojim djelima dala takav pečat. O motivaciji kao izrazito kompleksnom pojmu posvetili smo nešto više pažnje, kako bismo nakon toga i u djelima lakše mogli sagledati relevantne čimbenike, bilo da su rođenjem dobijeni ili učenjem usvojeni. Djela Komenskog, a posebice Velika didaktika, pružaju obilje podataka o njegovu doprinosu reformisanju škole, ali i društva u cjelini u 17. stoljeću. Jačanje manufakturne proizvodnje, pronalasci na području prirodoslovnih znanosti, ali i ukupna događanja u vrijeme života i rada Komenskog govore o njegovoj veličini, osobnoj autonomnoj motivaciji, stvaralačkom duhu, velikom humanisti i utemeljitelju osnovne škole. Zasluga Komenskog, pored toga što je ideolog osnovne škole, odražava se daleko šire, na transformaciju cijelog društva, čime je posebno doprinio školskom obavezom za sve, masovnim obrazovanjem, podizanjem kvaliteta poučavanja u školskoj učionici, privođenja školskih i odgojnih aktivnosti i planiranju i na godišnjem, mjesečnom, dnevnom, satnom i minutnom nivou. Ukratko, uvođenjem razredno-satnog sistema Komenski osigurava naprednijoj društvenoj klasu toga doba nužno potrebne obrazovne ljude. Poseban doprinos se očituje u njegovu, rekli bismo, kopernikovskom preobražaju poimanju čovjeka i njegove svrhe na ovom svijetu uz jasno određenu ciljnost odgoja. Transformacijom feudalne škole u kojoj nije bilo nego jedan ili par učenika u procesu poučavanja po narudžbi učenikovih roditelja, u općeobrazovnu ali i za sve obaveznu školu, edukativni format je značajnije mogao odgovoriti zahtjevima vremena, ali i transformaciji društva u cjelini. Svrha ovog članka, je, dakle, da ukaže na doprinos Komenskog ostvarivanju interesa učenika, roditelja, lokalne zajednice i društva u cjelini, ali i motiva i na kraju motivacije za učenje.

Abstract

The purpose of this article is to show whether there are the beginning stages of understanding of motivation in the works of John Amos Comenius. By researching relevant literature, we have

come to understand that there are significant traces of the comprehension of motivation, and that Comenius himself was an independent and creative personality who gave such a mark to his works as well. We have devoted more attention to motivation as a highly complex term in order to come to an overview of the relevant factors in the works, whether these factors are gained at birth or acquired via learning. The opus of Comenius, and especially *The Great Didactic*, offer a multitude of data on his contribution to the reformation of school, as well as society as a whole in the 17th century. The strengthening of manufacturing, innovations in the area of natural sciences, and the totality of the events in the period of life and work of Comenius speak of his greatness, personal autonomous motivation, creative spirit, great humanitarian streak and foundation of elementary school. The merit of Comenius, besides being the ideologist of elementary school, is reflected far wider on the transformation on the entire society, contributing especially with the school obligation for everyone, mass education, raising of the quality of teaching in the classroom, bringing the school and upbringing activities and planning on a yearly, monthly, daily, hourly and minute level. In short, by adopting the class system, Comenius ensures educated people, who were necessary for the more advanced social class of that age. The special contribution is reflected in his, we will say, Copernicus-style transformation of the concept of man and his purpose on his world with clearly delineated educational goals. By transforming the feudal school in which but one or two students were present in the process of teaching, according to the order of the parents, into the general educational and also obligatory school for everyone, the educational format was able to respond to the demands of the age, and also the transformation of the society as a whole with far more impact.

The purpose of this article is, therefore, to point to the contribution of Comenius to the realization of the interests of students, parents, local community and society in its totality, but also the motives and, in the end, motivation for learning.

Keywords: John Amos Comenius, motivation, writings, education, transformation

Streszczenie

Celem tego tekstu jest ukazanie początkowych etapów rozumienia motywacji do nauki w pracach Jana Amosa Komeńskiego. Analizując odpowiednią literaturę, zrozumieliśmy, że istnieją znaczne ślady zrozumienia takiej motywacji, a sam Komeński był niezależną i twórczą osobowością, co znalazło odzwierciedlenie w jego dziełach. Zwróciliśmy szczególną uwagę na motywację, jako wysoce złożony termin, aby zapoznać się z jej istotnymi czynnikami w dziełach Komeńskiego oraz zrozumieć, czy czynniki te są wrodzone, czy nabywane poprzez edukację. Dzieła Komeńskiego, a zwłaszcza *Wielka Dydaktyka*, oferują mnóstwo danych na temat jego wkładu w reformę szkoły, jak i całego społeczeństwa w XVII wieku. Wzmocnienie produkcji, innowacje w dziedzinie nauk przyrodniczych oraz całokształt wydarzeń w okresie jego życia i pracy świadczą o jego wielkości, osobistej autonomicznej motywacji, kreatywności i wielkiej pasji humanitaryzmu. Zasługa Komeńskiego (poza tym, że jest ideologiem szkoły podstawowej) jest odzwierciedlona znacznie szerzej w przemianie całego społeczeństwa. Chodzi tutaj przede wszystkim o obowiązek szkolny dla wszystkich, masową edukację, podniesienie jakości nauczania i wychowania w klasie, zaistnienie szkoły w środowisku oraz planowanie roczne, miesięczne, dzienne, godzinowe i minutowe. Przyjmując „system klasy”, Komeński myślał o wykształconych ludziach w ówczesnym społeczeństwie. Szczególny wkład Komeńskiego znajduje odzwierciedlenie w jego, „kopernikowskiej” transformacji koncepcji człowieka w stosunku do świata z jasno wyznaczonymi celami edukacyjnymi. Poprzez przekształcenie szkoły feudalnej z kilkorgiem uczniów obecnych w procesie nauczania (zależnie od decyzji rodziców) w ogólnokształcącą i obowiązkową szkołę dla wszystkich. Proponowany model edukacyjny był w stanie odpowiedzieć na wymagania epoki, a także na transformację społeczeństwa jako całości z dużo większą siłą niż model poprzedni. Celem niniejszego tekstu jest zatem wskazanie wkładu Komeńskiego w realizację interesów studentów, rodziców, społeczności lokalnej i społeczeństwa w całości, ale także ich motywacji do nauki.

Słowa kluczowe: Jan Amos Komeński, motywacja, twórczość, edukacja, transformacja

Uvod

Ideju za pisanje ovog članka dobio sam nakon dužeg zanimanja za motivaciju kao središnje pitanje savremene psihologije, kao i upoznavanja sa širinom literature o J. A. Komenskom.

Komenski i njegov opus predstavljaju jedan od najvrijednijih doprinosa na pozornici svjetske znanosti i kulture. Brojni autori naglašavaju pojavu i djelo Komenskog kao najvećeg pedagoškog mislioca u povijesti i kao glasnika najnaprednijih misli i težnji humanizma, kao pokretača školskih reformi, ali i kao tvorca školskog i pedagoškog sustava. Poznavajući potrebe svoga vremena, Komenski je pedagoškim učenjem nadišao svoju epohu, ali futuristički gledano i budućnost koja traje vjekovima i koja je na velika vrata ušla u treći milenij.

Smjer njegovih vizija je budućnost sa dobrim međuljudskim odnosima kako bi se postigli takvi oblici društvenog uređenja koji su dostojni čovjeka i u kome se isti osjeća sretan. Jan Amos Komenski (1592-1670), prema ocjenama biografa i recenzenata, bio je ličnost koja se istakla na svjetskom nivou. Ovaj češki filozof, pedagog, teolog, pisac, povjesničar i političar, najznačajniji slavenski pedagog, jedan je od utemeljitelja pedagoške znanosti, ali i inicijator i pokretač odgojnih i školskih reformi, te kao takav stekao je ugled kao veliki humanist, patriota i učitelj naroda (Vukasović, 1986, 163).

Svaka veličina Komenskog postaje još veća ako znamo da je radio i djelovao u uvjetima interesnih rascjepkanosti i suprotnosti između skolastičke srednjovjekovne filozofije koja počiva na skepsi i oportunističkom prema čovjeku koji živi u 'dolini suza', sa apriornim grijehom i čija ukupna umna i fizička snaga imaju biti sredstvom pripreme za onaj svijet, a čije standarde postavlja crkveno i svjetovno plemstvo, svaki sa svoje pozicije ili zajedno.

Nasuprot tome, Komenski vidi čovjeka kao savršeno biće, „najplemenitiji stvor“, određujući mu drugu svrhu i tako uprkos skolastičkoj filozofiji postavlja pansofiju kao novu filozofiju o jedinstvu svijeta (makrokozmosa) i čovjeka (mikrokozmosa), o jedinstvu ljudske spoznaje i jedinstvu znanosti i harmonije.

Pansofija kao svekolika i univerzalna mudrost predstavlja sintezu i makroenciklopediju znanosti gdje se predstavlja sveukupno znanje o svemu što postoji (univerzalna znanost), znanosti odgoja, obrazovanja i znanstvenog poimanja svijeta i života, očovječenog čovjeka. Iz ovako utemeljenog gledanja Komenski stvara općeobrazovnu školu za sve/o/svemu, u kojoj se poučava na revolucionaran način (zasnivanjem odgojnih zakonitosti i postupaka na prirodnim osnovama), sa čovjekom kao prirodnim bićem.

Općenito o motivaciji

U prvim oblicima zajedničkog života ljudi u zajednici se pojavljuje interes za čovjekovo ponašanje i motive tog ponašanja.

Znanosti kojima je predmet zanimanja čovjek (filozofija, sociologija, pedagogija, psihologija, pravo i sl.) tokom vremena se razvijaju u nove znanstvene

discipline, a te kronološki mlađe discipline usmjeravaju sve veću pažnju ka motivaciji.

Nastanak prvih država prati razvoj filozofije, etike, prava i sl., koje u svom daljem razvoju i daljem proučavanju motivacije predstavljaju izvorna polazišta za razumijevanje fenomena motivacije u suvremenim uvjetima. „Na pitanje kakvo mora biti čovjekovo ponašanje u mikro i makrookruženju odgovara, prije svih, filozofija od Sokrata, Platona, Aristotela, Seneke, preko kršćanstva kao religije i skolastičke filozofije, sve do racionalizma“ (Zore, 1997, 264-273).

Pravo, etika i filozofija, pored normativnog, prvi nude odgovore na prisustvo, odnosno odsustvo čimbenika motivacije koji utječu na čovjekovo ponašanje, motiva. Zapravo, filozofi kao Kant, Hume, Hegel i drugi ne obrazlažu neposredno problem motivacije, nego se bave odnosom čovjeka kao subjekta prema svijetu kao općem objektu spoznaje. Intenzivna borba za slobodu čovjeka karakteristična je za sve zajednice, od prvobitne zajednice (rodovskih zajednica), preko prvih antičkih država, feudalnih i kapitalističkih, odnosno socijalističkih, do suvremeno razvijenih društvenih zajednica i postindustrijskog društva i njemu imanentnih državnih uređenja.

Ta intenzivna borba za razumijevanje i slobodu čovjeka u sadašnjem trendu artikulirana kao borba za svekolika ljudska prava, „slobodan čovjek, jednak je i ravnopravan u svim zemljama, na svim kontinentima“ (Fukujama, 1990, 92).

Na putu ka jedinstvenom pogledu na čovjeka, neophodna su univerzalna zalaganja za razumijevanje njegovih potreba, motiva, motivatora, prava i sloboda. Slijedom dugog puta na kojem su znanstvenici pokušali rasvijetliti čovjekovo ponašanje (posebno u ranijoj fazi), javlja se praksa u kojoj se motivacija u cjelini želi objasniti preferiranjem jednog čimbenika.

Kasniji razvoj razumijevanja čovjekovog ponašanja kao izraza motivavije donosi nam različita ishodišta i čimbenike koji među sobom ne korespondiraju, npr.:

- biološki... kulturni i naučeni
- svjesni... nesvjesni
- reaktivni... proaktivni usmjereni ka cilju
- homeostatički... razvojni usmjereni ka rastu

Svaki pristup mora biti rezultat opredjeljenja, kakvo mjesto će imati koji čimbenik, inače sve odjedanput nije moguće proučavati (Lamovec, 1986, 84).

U pokušaju razjašnjavanja prirođenog i pridobivenog kao uzroka datog ponašanja, profilirale su se neke škole i smjerovi, npr. dinamička škola S. Freuda, geštaltistička škola M. Wertheimera, bihevioristička škola J.B. Watsona i sl. Temeljem uvida u savremene tendencije u znanstvenom pokušaju definiranja motivacije možemo zaključiti da je ona „proces podsticanja čovjekove aktivnosti, njene usmjerenosti na konkretno određene aktivnosti podešene u smjeru postizanja određenih ciljeva. Pokretačke snage koje ojačavaju aktivnosti i usmjeravaju je ka postavljenim ciljevima nazivamo motivi“ (Požarnik, 1976, 35).

Temelji motiva su potrebe, pa bile one biološke ili psihosocijalne. Osnovni okvir ovim kasnije nastalim teorijama motivacije dao je A.H. Maslow, bez obzira

na to koji su motivacijski čimbenik uzimale za temelje svoje teorije (prirođeni biološki ili pridobiveni-naučenih), Maslow motivaciju vidi kao „dinamičan i neprekidan proces smjene dominantnosti jedne skupine ili dijela potreba i motiva s drugom skupinom potreba i motiva, koji svojom snagom dominiranja određuju smjer, intenzivnosti i trajanja čovjekove aktivnosti, u skladu sa postavljenim ciljevima, postojećim i perspektivnim interesima i dostupnim informacijama“ (Škrgić, 2006, 13).

Ukratko, Maslowljeva holističko-dinamička teorija motivacije za rad daje prednosti značenju potreba „višeg ranga“ i socijalnim nad fiziološkim potrebama.

Među značajnije teorije navest ćemo sljedeće (ne umanjujući vrijednost drugih teorija):

- Murrayeva teorija temeljena na holističkom pristupu i konceptu psihogenih potreba, pritisaka i naglašavanju prošlosti pojedinca kod definiranja njegovih sadašnjih motiva.
- Allportova teorija koja motiva tretira kao sadašnje i osvještene, u svjetlu holističkog pristupa, te predstavlja značajnu podršku daljem razvoju teorije motivacije.
- Buck, Piaget, Argyle za razliku od pomenutih teoretičara koji su razvijali cjelovite teorije, pored univerzalnih motivacijskih čimbenika, posebice naglašavaju utjecaj okruženja, značaj obrazovanja i odgoja kao i uzajamnu uvjetovanost biološkog – datog prirođenog i s učenjem pridobivenog kao uvjet egzistenciji uopće.

Zajednički imenitelj svim definicijama motivacije može se sažeti u sljedećem:

„Motivacija su svi vanjski i unutrašnji čimbenici koji podstiču i usmjeravaju određeno ponašanje“ (Rus, 2000, 129).

„Motivacijski sustav je zapravo sustav činitelja koji podstiču na ponašanje ljudi. Ovaj sustav uključuje razvoj i primjenu raznovrsnih strategija motiviranja kako bi se postigli individualni i zajednički ciljevi. U praksi je to sustav mjera koje se poduzimaju u datoj organizaciji ili sredinim npr. simultano nagrađivanje i pohvale i destimulisanje za nedostatne rezultate i ponašanje“ (Vujić, 2004, 209).

Autonomna motivacija Komenskog, njegov stvaralački rad i put ka samoaktualizaciji

Biografski podaci Komenskog nas vode od mlinareva sina koji sa dvanaest godina ostaje bez roditelja, nastavlja školovanje uz podršku „Češke braće“, gdje postiže izvanredne rezultate, ali obzirom na nešto zreliju dob tijekom školovanja stiče dragocjeno iskustvo u feudalnom obrazovnom sustavu kojeg je zasigurno doživljavao svim bićem, registrirajući sve pojedinosti iz kojih će kasnije crpiti argumente za kritiku istog i kontinuirano sazrijevati u stvaraoca i znanstvenika svjetskih razmjera, čije će ideje o potrebi i realizaciji pedagogije odgoja i obrazovanja, poučavanja i sl., staviti u službu rješavanja mikro i makro problema čovjeka, njegovih sloboda i prava.

Završio je latinsku školu u Prerovu, zatim protestantsku akademsku gimnaziju u Herbormu, a 1613. godine je nastavio teološke studije u Heidelbergu. Dok se školovao u Herbormu, imao je za profesora J. H. Alsteda, koji je imao velike aspiracije o sistematiziranju sveukupnog znanja u enciklopediju, što je utjecalo na kasnije slične težnje Komenskog. Po završetku školovanja zapošljava se kao vođa škole Češke braće u Prerovu, što ga je kao prva pedagoška praksa podstaklo da napiše svoj prvi didaktički rad 1616. godine. Motivaciju za takav rad Komenski je našao u zadovoljstvu što će njegovi učenici lakše učiti gramatiku. Ubrzo nakon toga je postao pastor i ravnatelj škole u Fulneku 1618. godine, a nedugo nakon toga Fulnek je stradao u ratnom razaranju i Komenski gubi sav imetak, rukopise i knjižnicu, te biva prisiljen bježati u Poljsku (Lešno), gdje dobija zaposlenje u latinskoj školi.

Prilikom druge pedagoške prakse, Komenski biva motiviran za dalje proučavanje didaktike, što je bio ranije započeo. Ratne neprilike su ga motivisale na razmišljanje o tome kako bi stradalicima pomogao prevladati posljedice rata. Došao je Komenski tom prilikom na ideju „da treba u prvom redu pomoći mladima, tako da se čim prije izgrade škole koje će se snabdjeti sa dobrim knjigama i osigurati da se poučavaju po dobroj metodi, kako bi opet oživjele znanosti vrline i pobožnost.“ (Komenski, 1956, 5). Rezultat istraživačkog rada na polju didaktike, koje se Komenskom osigurale časno mjesto u povijesti pedagogije je bila Velika didaktika.

Komenski (1956, 6) svoju motivaciju za pisanje ovoga djela označio je ovako: „Kada sam se bio potučao u izgnanstvu i tom prilikom bio prisiljen zaposliti se u školi, nisam se htio s tim samo površno baviti, nego to mi je bio novi podsticaj za stvarno nastavljanje već započetog istraživanja u didaktici. Motivisan djelovanjem više važnih školovanih ljudi u Njemačkoj, te kada su okolnosti za vraćanje u domovinu ponudile tračak nade, ja sam svoja didaktička gledanja pokušao još jedanput potpuno izgraditi, ali ih opredijeliti opsežnije i sigurnije, kao što sam to ikad stvorio sam ili neko drugi. Došao sam na ideju da bih to nazvao na svoj način, potpuno nov. Velika didaktika ili umjetnost poučavanja svakog svemu“.

Veliku didaktiku je Komenski napisao na češkom jeziku 1632. godine, kasnije 1638. preveo je svoje djelo na latinski kao tada svjetski jezik znanosti. Da bi svoja didaktička načela pretočio u praksu, Komenski je napisao više udžbenika za osnovnu (koji su stradali u ratu), i za srednju latinsku školu.

Navodimo primjer udžbenika „Otvorena vrata u jezike“ (*Janua Linguarum Reserata*) sa kojim je otvorio vrata naroda, pa je između ostalog prevedena na dvanaest europskih i četiri azijska jezika. Po svjedočenju suvremenika, to je bila pored Biblije najraširenija knjiga u datom vremenu. Među probrane udžbenike Komenskog, izuzetno važno mjesto zauzima udžbenik „Svijet u slikama“ (*Orbis Pictus*) iz 1658. u Arnbergu, koja je prvobitno napisana na mađarskom jeziku. Knjiga „Svijet u slikama“ je prvobitno bila namijenjena školi u Blatnom potoku, no unatoč tome je uskoro bila poznata po cijelom kulturnom svijetu. Kao prava slikovnica i prva školska čitanka, bez obzira na neke manjkavosti, Komenski je sa

Orbis Pictus snažno raširio mogućnost poučavanja, jer su do tada učenici u školi samo slušali, a od tada su i gledali.

Zbog dužnosti u crkvi Komenski se 1654. ponovo našao u Lešnom, gdje nakon dvije godine (poljsko-švedski rat) grad porušen i Komenski je po drugi put izgubio sve svoje imanje, knjižnicu i mnogo dragocjenih rukopisa. Nakon toga, Komenski odlazi u Šleziju, zatim u Stettin i Hamburg. Konačno 1656. odlazi u Amsterdam.

Komenski se bavio pansofijom tokom svih svojih sudbina, stalnog preseljenja iz grada u grad, odnosno drugu državu, gubljenja materijalne i intelektualne imovine, ali pansofija mu je uvijek ostala pri srcu. Komenski je pomoću pansofije želio ukloniti nesporazume među ljudima i narodima, ukloniti poroke, onemogućiti zablude, uspostaviti opće razumijevanje, slogu i mir.

Komenski je bio motivisan za najšire i najdelikatnije društvene promjene, rješavao ih je pansofijskom mudršću, cjelovitim i jedinstvenim poimanjem svijeta i života, a spoznavanja i etičkog vrednovanja, sintezom sveukupnih znanstvenih, religijskih i etičkih postignuća.

Posebnu pažnju Komenski je posvećivao moralu, „tko napreduje u znanosti a nazaduje u moralu – više nazaduje nego što napreduje“ (Komenski, 1954, 66). Duboko je svjestan zapreka u realizaciji svojih ideja, pa kaže u 33. poglavlju u kome navodi moguće zapreke:

- nedovoljan broj metodički školovanih, sposobnih za sigurno i uspješno vođenje škola
- ako bi i imali tako dobre učitelje, ne bi imali sredstava za njihovo uzdržavanje
- nije osigurano da bi se mogla školovati djeca siromašnih roditelja
- posebno treba računati na otpor staromodne obrazovane elite koja se strogo pridržava starih kalupa, odbacujući sve novine.
- pomanjkanje odgovarajućih udžbenika (Komenski, 1954, 33. poglavlje).

Komenski sam optimistično odgovara na moguće navedene zapreke primjeni univerzalne metode. Mogu se naći dobri ljudi – donatori koji će osigurati novac za tiskanje dobrih knjiga koje bi se mogle kupovati po niskoj cijeni.

Posebice se posvetio pripremi panmetodičkih knjiga (svemetodičke knjige). Komenski u vezi s tim predlaže udruženja sposobnih znanstvenika koji će izraditi panmetodiku (univerzalnu metodu). Komenski predlaže brojne motivatore kao mehanizme upravljanja motivacijom svih imanentnih subjekata (mada se termin motivator i motivacija u to vrijeme još nije koristio).

Kako se posredstvom motivatora kao metoda pomoću kojih se mogu bojne potrebe i interesi „dovesti u red“ tako što će se pomoću njih podstaknuti određivanje prioriteta u zadovoljavanju potreba i usaglašavanju interesa između subjekata“ (Weinrich, Koontz, 1994, 462).

Komenski zamolbom roditelja njih pretvara u motivatore, ali to isto čini s učiteljima, znanstvenicima, teolozima, te političkom vlasti. Sve navedene subjekte Komenski upućuje kako mogu i trebaju pomoći u ostvarivanju njegove ideje, motivišući ih na vrlo probran način (Komenski, 1995, 33. poglavlje). Znajući inte-

rese i mogućnosti svih subjekata kojima se obratio. „Svatko ima svoj motivacijski upaljač“ (Denny, 2000, 29).

Komenski i pored što je dobar strateg za realizaciju svojih ideja, poznavajući političke trendove, ljude i interese u Europi, te potencijalne „upaljače“ motivacije, ima i duh stvaralačkog genija koji je obdaren i autonomnom motivacijom, u kojoj se „aktivni ljudi ne savijaju na pritisak izvana ili radi pasivne discipliniranosti, nego djeluju autonomno motivirani.“ (Schmidt, 1971, 284).

Za kakvu je osnovnu školu bio motivisan J.A. Komenski

Sa reorganizacijom tadašnjega društva proizašle su veće teritorijalne zajednice koje su prevladale feudalni partikularizam, temeljem čega se proširilo i unutrašnje tržište. Kako se povećala potreba po proizvodnji roba, pripadnici nadolazeće klase organiziraju proizvodnju na selu, što ima za posljedicu osvještavanje kmetova. Kapitalisti su iskorištavali dostignuća i napredak prirodoslovnih nauka. Novi način rada u manufakturi, a posebice kasnije u industriji zahtijeva donekle kvalifikovaniju radnu snagu. Tako se zapravo rađa potreba po minimalnoj općoj izobrazbi što većeg broja potencijalnih radnika, što zapravo znači da se pojavila potreba za osnovnom školom.

Obzirom na neupotrebljivost feudalnog školstva, nova osnovna škola je morala znatno poboljšati kvalitet poučavanja. Osnovna škola se razvija u:

- masovnu školu
- školu na maternjem jeziku
- školu opće obaveze.

U ovu školu su obavezna ići sva djeca, od djece kmetova do plemićke, iz siromašnih i iz bogatih porodica, djevojčice i dječaci. U školi se poučavaju svi o svemu (Komenski, 1995, 10. poglavlje).

Osnovna škola je opće obrazovna, čime se oduzima potreba svakoj feudalnoj stručnoj školi da obučava učenika ispočetka. Komenski je svoju kreaciju osnovne škole nazvao škola maternjeg jezika, što podrazumijeva da je nastavni jezik maternji jezik.

Prema zamisli Komenskog, škola je bila prije svega namijenjena djeci kmetova koja ranije, u pravilu, nisu išla u školu, kao i svima drugima. Općeobrazovanost i opća obaveza pohađanja škole svih i svakoga koju je zamislio i za koju se čitav život zalagao, svrstava ga u humanistu najvećeg razmjera.

Općeobrazovanost Komenski temelji na činjenici da su sva djeca Božija, iz čega proizlazi jednakopravnost. U kritici postojećega feudalnog školstva se jasno vidi socijalna pozadina spomenutog zahtjeva po jednakopravnosti (Komenski, 1995, 11. poglavlje).

Ideja osnovne škole je zapravo oduzimala katoličkoj crkvi monopol u školstvu. Da bi pansofija bila shvaćena, moraju se stvarati škole, ali i popraviti poučavanje, na temelju toga je Komenski došao do didaktike, odnosno „Upute za poučavanje“ kako je sam nazvao.

Uvažavajući teološko gledanje, Komenski obrazlaže od Boga danu namjenu čovjeku na ovom svijetu. Zapravo, on izlazi iz ideala „kakav treba biti čovjek“ da tu namjenu dosegne. Nasuprot stavovima Komenskog, srednjovjekovna pedagogija postavlja glavni cilj odgoja za onaj svijet, prema čemu kmeta nije trebalo uopće obrazovati. Prema Komenskom, čovjek teži ka obrazovanju, prirodnosti i pobožnosti, dakle dobrome u skladu sa njegovom prirodom. Komenski je kritizirao surovost feudalne škole, izražavajući vjeru u mogućnost djetetova razvoja (k obrazovanosti, prirodnosti i pobožnosti), ako se u obrazovnom radu uvažava dječija priroda koja sama teži ka tome, imitirajući vanjsku organsku prirodu. (Komenski, 1995, 12. poglavlje).

Pod utjecajem filozofskih gledišta o čovjekovom odnosu do prirode (Aristotelovih, Ciceronovih, Alstedovih), gledišta nekih renesansnih filozofa o prirodi kao predmetu spoznavanja, posebice Vivesa, te kao svjedočenje napretka prirodoslovnih nauka, gdje je vidljivo da se najviše stvarnoga znanja dobija iz prirode.

Kako je i sam čovjek dio prirode, Komenski kao i Ratke je mislio da se u pedagogiji najviše možemo naučiti, ako se ugledamo na prirodu. Komenski, motivisan snagom prirode, u svojoj Velikoj didaktici je tu zamisao mislio ostvariti:

- postavio je za ishodište neko događanje u prirodi
  - prirodno načelo
  - zamisli i primjere je ilustrirao prema prirodi
  - pokazao kako se po tom „načelu“ ponašaju ljudi (građevinci, vrtlari, slikari i sl.)
  - utvrdio je kako su kod toga „načela“ dotada griješili u školama
  - napisao kako se treba pri poučavanju to popraviti u duhu ishodišnoga prirodnog načela
- Valja napomenuti da je čovjek društveno biće pa je odgoj društvena kategorija. Zapravo, ne možemo prenositi zakone iz prirode na društvo (socijalni darvinizam), pa se pedagoške i psihološke zakonitosti ne mogu svesti na biološke, u protivnom u odgoju ne bi smjelo biti ničeg što ne možemo izvesti iz vanjske prirode.
- pozivanje na prirodu kod Komenskog je često samo naknadno utemeljenje.

Komenski u svom djelu „Najnoviji jezički metod“ je naveo da njegova didaktika ima tri sa prirodom skladna temelja:

1. paralelizam stvari i riječi
  2. pravilan i neprekinut vrsni red
  3. prijatana, lak i naglo ka cilju usmjeren postupak
1. paralelizam stvari i riječi - učenici se ne trebaju učiti riječima prije nego što upoznaju stvari, ali mogu to spoznavati tako što će istovremeno upoznati prvo stvari, a potom riječi.
  2. pravilan neprekinut vrsni red – to načelo prije svega zahtijeva poznavanje učenikove prirode
  3. prijatan, lak i ka cilju naglo usmjeren postupak - u ovom slučaju moraju formirati red i uvesti razrednu nastavu, gdje će jedan učitelj poučavati sve učenike istog razreda istovremeno (Komenski, 1995, 19. poglavlje).

Komenky ostvaruje svoju zamisao tako što je za sve istog stupnja predvidio iste sadržaje nastave i za sve učenike istog razreda isti udžbenik.

Da bi Komenski omogućio kolektivnu nastavu, morao je zahtijevati početak i kraj školske godine, strogu podjelu nastavnog sadržaja na godinu, mjesec, dan i sat, čime je otvorio problem nastavnog sata, ali i podjelu školovanja na razrede. „To je bilo naglo ka cilju usmjeren postupak (Komenski, 1995, 16. poglavlje).

Da bi nastava bila prijatna i laka, Komenski je postigao to uvažavanjem dječije prirode, zapravo, Komenski je tako želio urediti nastavu da bude prijatna za dijete, uz svakako isključivanje prisilnih sredstava koja su zapravo do tada školu istinski pretvarala u mučilište.

Motivacija u nastavi Komenskog

Komenski je kategorički napadao stoljećima uhodanu praksu premlaćivanja učenika zbog njihovih neuspjeha u nastavi. Definitivno je Komenski odbacivao bilo kakve pritiske na učenike tijekom poučavanja (Komenski, 1995, 12. i 17. poglavlje). „Jasno je naglašavao premlaćivanje i udarci nemaju moć razvijanja ljubavi prema znanosti nego zapravo, rezultiraju duhovnom dosadom i neprijateljstvu prema znanosti“ (Komenski, 1995, 26. poglavlje).

Komenski je takvim stavovima i konstrukcijama udario temelj začecima motivacije za učenje, zahtijevajući viši kvalitet znanja, ne zapamćivanje, nego razumijevanje nastavnog sadržaja.

Za viši kvalitet razumijevanja potrebna je učenikova misaona aktivnost. Palica i sramoćenje su demotivirale učenika i prisiljavale ga da uči napamet, a ne da bi to što je učio i razumio. Komenski je bio svjestan da su za razumijevanje nastavnog sadržaja bila potrebna motivacija (mada je nije tako nazivao). Komenski najviše inzistira na zanimanju učenika i ljubavi prema znanosti, što je htio postići uvažavanjem njihove prirode, ciljanim sadržajem nastave i prijatnim i lako ka cilju usmjerenim postupkom.

Sadržajno i eminentno utemeljena kritika Komenskom prema sadržaju i „metodama“ rada feudalne škole tražila je zahtjeve koje je on, temeljito i jasno, postavio u smislu promjena svega postojećeg u toj školi.

Komenski je upozoravao roditelje kako se trebaju ponašati prema učenicima kako bi kao motivatori bili izvor nakazane motivacije. Također, Komenski postavlja zahtjeve i odnosima škole i okoline učenika (njihova doma), kako bi i u tom odnosu pobudio brojne motive za učenje. Poseban naglasak Komenski daje na ljubazan odnos učitelja prema učenicima.

Pored navedenog, Komenski naglašava važnost brige za razveseljavanje učenika putem ukrašavanja školskih prostorija, izgradnjom školskoga vrta, sa raznim igrama i sl. (Komenski, 1995, 17. poglavlje).

Uporedimo li cjelovite zahtjeve Komenskog koji posebice podstiču kako intrinzičnu (unutarnju), tako i eksternu (vanjsku) motivaciju, sa činjenicom da u tadašnjoj školi ničeg od pobrojanog nije bilo, izuzev što su učenici sa učiteljem jednom godišnje išli rezati šibe (motke) sa kojim ih je mlatio, uvidjet ćemo jak

kontrast i napredak ka općehumanoj školi i obrazovanju koje u svoje okrilje uzima motivaciju kao bitan čimbenik, a sve zahvaljujući Komenskom.

Zaključna razmatranja

Na temelju iznesenog, možemo konstatirati da je Komenski u svoje vrijeme razumio i zahtijevao da se nastava mora prožeti veseljem i zadovoljstvom, čime je udario temelje motivaciji za učenje učenika, posebice i time što je nastavnike, roditelje i druge čimbenike iz bližeg i daljeg okruženja angažirao kao motivatore, čime bi se i danas mogla pohvaliti svaka savremena škola.

Komenski je kao niko dotad masovno mobilizirao sve čimbenike u društvu, od učenika, njihovih roditelja, lokalne sredine, znanstvenika, teologa i političke vlasti, zahtijevajući od njih ulogu motivatora. Svakako je, po našem mišljenju, neophodno poduzeti nova i temeljitija istraživanja na ovu temu, prije sve zato da se u teoriji i praksi obogati značaj motivacije za učenje, te doprinos motivisanih ljudi razvoju društva u cjelini.

Bibliografija

- Denny, R. (2000). *Motivacija za uspjeh*. Zagreb: M.E.P. Consult.
- Fukuyama, F. (1990). *Kraj povijesti i posljednji čovjek*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Komenski, J.A. (1956). *Velika didaktika*. Beograd, Savez pedagoških društava Jugoslavije.
- Komenski, J.A. (1995). *Velika didaktika*. Novo mesto: pedagoška obzorja.
- Lamovec, T. (1986). *Psihologija motivacije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Marentič Požarnik, B. (1976). *Operacionalizacija smotrov*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Rus, V.S. (2000). *Socialna in societalna psihologije (z obrisi sociopsihologije)*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Schmidt, V. (1971). *Znanstveno-tehnička revolucija, škola i odgoj*. Pedagoški rad.
- Škrgić, M. (2006). *Motivacija*. Bihać: Grafičar.
- Vujić, V. (2004). *Menadžment ljudskog kapitala*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Vukasović, A. (1986). *Utjecaj J.A. Komenskog na pedagoška i kulturna stremljenja u Hrvatskoj*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Weinrich, H., Koontz, H. (1994). *Menadžment*. Varaždin: Varteks.
- Zore, F. (1997). *Obzorja grštva – Logos in bit v antični filozofiji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.